

УДК 316:364.272 (477)

В. Д. Воднік, кандидат філософських наук, доцент

ПРОБЛЕМИ ПРОФІЛАКТИКИ ЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ ПОБУДОВИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Висвітлено основні причини та негативні наслідки злочинності. Проаналізовано проблеми профілактики злочинності. Визначено основні недоліки та причини мало-ефективної боротьби зі злочинністю в Україні.

Ключові слова: злочин, злочинність, профілактика злочинності, громадянське суспільство.

Актуальність проблеми. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. У Конституції України закріплено, що Україна є демократичною, соціальною, правовою державою. Крім того, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [1]. На жаль, наша країна ще й досі не досягла наведених конституційних стандартів. Єдиним можливим шляхом досягнення цього є побудова громадянського суспільства, цілі якого: 1) формування громадянської позиції кожної конкретної людини; 2) побудова гідного суспільства на всіх рівнях життєдіяльності індивіда (держава, сім'я, школа); 3) відчуття європейської спільноти і водночас збереження національних особливостей; 4) забезпечення всіх громадян реальним правом одержувати знання і навички, необхідні для повноцінного життя і діяльності у громадянському суспільстві [2, с. 141]. Проте динамізм соціальних процесів у період побудови громадянського суспільства в Україні, кризова ситуація в багатьох сферах громадського життя неминуче спричиняють збільшення девіацій, що виявляються в поведінкових формах, які відхиляються від соціальних норм. Разом із зростанням позитивних (політична активність населення, економічна заповзятливість, наукова і художня творчість) підсилюються девіації негативні — насильницька і корислива злочинність, алкоголізація і наркотизація населення, підліткова делінквентність, проституція, аморальність.

Однією з найгостріших проблем сучасності, що по суті впливає на всі сторони громадського життя, зокрема створює безпосередню загрозу проведенню економічних і політичних перетворень, фактором соціальної дестабілізації в нашій країні є стійке зростання злочинності.

Злочинність — складне соціально-правове явище, що включає сукупність усіх злочинів (кримінально карних діянь), учинених у конкретному суспільстві

(державі) за той або інший період, і характеризується відповідними кількісними і якісними показниками. Злочинність є соціальною. Її соціальна природа виявляється насамперед у тому, що вона являє собою продукт суспільства, а не є чимось нав'язаним йому ззовні, складається з актів поведінки соціальної істоти — людини. Соціальна не тільки сама злочинність, а й її корені, джерела, а також наслідки. Зміни злочинності прямо залежать від стану суспільства, процесів, що відбуваються у ньому. Феномен злочинності — досить інформативний показник становища справ у суспільстві і насамперед кризових явищ, неблагополуччя, диспропорцій, проблемних і конфліктних ситуацій у будь-яких сферах соціального життя.

Вивчення природи, причин, наслідків, тенденцій цього соціального явища має як наукове, так і практичне значення. Воно повинно бути основою для вдосконалювання соціальних відносин та інститутів громадянського суспільства, соціальних норм та практики їх застосування, зміцнення системи соціального контролю, послідовної реалізації заходів морального і правового виховання, соціальної профілактики і відповідальності. Усі вони спрямовані на те, аби забезпечити максимальний захист особистості, задоволення інтересів громадян, демократизацію і гуманізацію нашого суспільства. В Україні вже давно існує нагальна потреба в розробленні дієвої стратегії у галузі профілактики негативних соціальних відхилень, зокрема злочинності, з урахуванням позитивного зарубіжного досвіду.

Розв'язання масштабних соціально-економічних, культурних, медичних, правових та інших проблем, які зумовлюють існування злочинності в нашому суспільстві, залежить від ефективності профілактики цього соціального явища. У зв'язку з цим актуальною є проблема соціальної профілактики злочинності в нашій країні з урахуванням світового досвіду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми злочинності привертають увагу багатьох науковців. Їх аналізу і висвітленню присвячено низку праць В. Батиргарєєвої, В. Голіни, І. Даньшина, І. Двойменного, А. Долгової, В. Кудрявцева, І. Руценка, О. Тайбакова, Т. Татидинової, В. Шакуна та ін.

Метою статті є аналіз деяких актуальних питань соціальної профілактики злочинності в Україні.

Виклад основного матеріалу. Кризові процеси, що відбуваються в соціально-економічній сфері, призвели до ускладнення криміногенної ситуації, зміни структури злочинності та спричинили виникнення нових форм і способів вчинення протиправних діянь. Нині спостерігається тенденція до збільшення масштабів криміналізації основних сфер життєдіяльності населення. Разом із зменшенням кількості вчинених злочинів середньої тяжкості, тяжких та особливо тяжких злочинів спостерігається збільшення кількості правопорушень у сфері економіки.

Недосконалість системи реінтеграції бездомних громадян, соціальної адаптації осіб, звільнених з місць позбавлення волі, невирішеність питання щодо примусового лікування осіб, хворих на алкоголізм, спричиняє збільшення кількості злочинів, учинених повторно, у громадських місцях, у тому числі в стані алкогольного сп'яніння.

Поширення дитячої бездоглядності і безпритульності, що відбувається, зокрема, через зменшення кількості позашкільних гуртків і секцій, призводить до збільшення кількості правопорушень, учинених неповнолітніми та за їх участю, випадків втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність.

Незайнятість населення, зокрема молоді, також негативно впливає на рівень злочинності.

Зазначені фактори негативно позначаються на іміджі держави, її економічному становищі, призводять до зменшення обсягу інвестицій та зниження рівня довіри населення до органів державної влади [3].

Злочинність належить до явищ соціальної патології, наслідки якої є дисфункціональними, завдають шкоди суспільству та особистості. Зміцнення демократичних інститутів, побудова громадянського суспільства неможливі без зменшення негативних впливів даного виду девіації.

Поширення злочинності в нашій країні спричиняє необхідність розроблення та запровадження ефективних програм профілактики і подолання цього негативного суспільного явища. Однією з важливих передумов є вивчення і врахування різноманітних причин та негативних суспільних наслідків, до яких призводить поширення злочинності. Погіршення економічної ситуації в державі, стрімкі зміни умов господарювання і ринкової кон'юнктури призвели до посилення соціального фактора вчинення правопорушень.

Основними причинами виникнення зазначеної проблеми є:

- недосконалість нормативно-правового, організаційного, фінансового, кадрового та інформаційного забезпечення профілактики правопорушень;

- неналежний рівень комплексних запобіжних заходів, спрямованих на усунення причин та умов учинення правопорушень, профілактичної роботи з особами, схильними до їх вчинення;

- низький рівень правової культури населення, роз'яснювальної роботи з формування відповідального ставлення громадян до питань додержання законності, особистої участі в охороні громадського порядку, профілактики правопорушень та боротьби зі злочинністю;

- відсутність дієвого механізму участі громадськості у забезпеченні правопорядку в державі;

- недостатня увага органів державної влади до питань організації дозвілля молоді, її зайнятості та відпочинку;

– недосконалість механізму взаємодії правоохоронних органів з місцевими органами влади з питань розроблення конкретних заходів, спрямованих на підвищення ефективності профілактики правопорушень [3].

Очевидними є прахунки в морально-етичному вихованні молоді, стрімке падіння авторитету сім'ї і школи. Повсюдно панує атмосфера недодержання законів, всюдозволеності, нав'язування еталонів контркультури, основними «цінностями» якої є насильство, тотальний секс, розбещеність, а головними героями — вбивці, повії, гангстери, статеві збоченці.

Свою частку в таку пропаганду вносять деякі засоби масової інформації.

Хоча усі причини у своєму конкретному вияві можуть бути різними, а часом і протилежними у різних суспільствах, за своєю сутністю вони зводяться до об'єктивних і суб'єктивних суперечностей суспільного розвитку, які порушують взаємодію особистості із соціальним середовищем і призводять до форм поведінки індивідів (або діяльності соціальних груп), які не узгоджуються з чинною нормативною системою.

Девіація найбільше виявляється у періоди перетворень суспільних систем, коли руйнуються старі норми, цінності, стереотипи і люди втрачають орієнтири.

Поведінка людей, що відхиляється, по-перше, існує тому, що нова соціальна система виникає не на порожньому місці, а виростає з низки елементів попередньої, зруйнованої системи.

По-друге, процес розвитку самої нової соціальної системи звичайно нерівномірний, а це породжує диспропорції у співвідношенні деяких її елементів та призводить до відставання окремих з них і до тих чи інших дефектів функціонування.

По-третє, може спостерігатися неповна адаптація системи, що розвивається, до зовнішніх і внутрішніх умов її існування.

Інакше кажучи, соціальний, культурний, технічний розвиток може часом не поспівати за суспільними, духовними або економічними потребами, які нещодавно виникли. Усе це у сукупності й слугує конкретним джерелом різних негативних явищ, у тому числі злочинності.

Зміцнення демократичних інститутів, побудова громадянського суспільства неможливі без зменшення негативних впливів соціальних відхилень. Це зумовлює необхідність формування принципово нових підходів до розв'язання проблем у сфері профілактики правопорушень.

Соціально-профілактична діяльність являє собою систему соціально-економічних, суспільно-політичних, організаційних, правових і виховних заходів, що проводяться державою і суспільством для того, аби усунути зазначені причини, сприяти формуванню правомірної, високоморальної поведінки громадян. Заходи профілактики соціальних відхилень повинні охоплю-

вати життєдіяльність особи в усіх основних сферах суспільства: економічній, політичній, духовній.

Загальними вимогами при плануванні профілактичних заходів є такі:

обґрунтованість — включення заходів, що базуються на об'єктивно оціненій інформації;

повнота — охоплення профілактичними заходами всіх сфер життєдіяльності громадян з урахуванням їх особистості;

конкретність — формулювання заходів на підставі характеристики громадянина, застосування індивідуальних форм і методів профілактичної та виховної роботи з точним зазначенням строків виконання певних дій та їх виконавців;

своєчасність — визначення і застосування саме тих профілактичних заходів впливу (у взаємодії з іншими суб'єктами, які здійснюють профілактичну і виховну роботу), що є ефективними в конкретний період;

реальність — включення до плану заходів, які мають бути обов'язково виконані. Це означає, що профілактичні заходи повинні плануватися з урахуванням наявних можливостей їх реалізації з боку соціальних суб'єктів, залучених до цієї роботи [4, с. 37].

При плануванні застосування будь-якого профілактичного заходу слід ураховувати такі моменти: 1) на який цільовий контингент цей захід спрямований; 2) вікові, статеві та соціально-психологічні особливості його застосування; 3) дані про ефективність заходу; 4) наявність детальних психологічно обґрунтованих рекомендацій щодо його застосування; 5) можливість модифікації заходу залежно від особливостей певного цільового контингенту.

Заходи профілактики злочинності, які проводить суспільство, повинні бути диференційовані за місцем і часом. Практично важливо знати, коли, на що, яким чином слід впливати і чи впливати взагалі.

Є такі відносини, стереотипи і зразки поведінки, які неможливо «підштовхнути» або примусово змінити їх, — вони не зникнуть до тих пір, доки не зміниться та чи інша частина соціального організму. Є й відносини, на які можна і потрібно впливати вже зараз і найбільш рішучим чином, бо для цього є всі умови.

Соціально-профілактична діяльність у широкому розумінні має на меті виявлення, усунення та нейтралізацію причин і умов, що викликають правопорушення, пияцтво, алкоголізм, наркоманію, проституцію, дитячу бездоглядність та бродяжництво тощо.

Зрозуміло, що така діяльність може бути розвинута, перетворена на постійну функцію певних державних органів і громадських організацій лише тоді, коли для цього є необхідні умови. По-перше, повинні сформуватися досить виразні уявлення про природу злочинності, її причини. По-друге, для розвитку соціально-профілактичної діяльності необхідні відповідні матеріально-технічна і організаційна бази. Слід звернути увагу і на законо-

творчий процес, необхідність прийняття законів, спрямованих на захист прав і основоположних свобод людини і громадянина.

Соціально-профілактична діяльність має розвинуті організаційні форми. Насамперед існують загальна і спеціальна профілактики соціальних відхилень. Під загальносоціальним запобіганням розуміється комплекс соціально-політичних, економічних, правових, ідеологічних, організаційних заходів, спрямованих на розвиток господарства, підвищення матеріального рівня життя населення, культури і свідомості громадян.

Не можна переступити через історичні етапи розвитку суспільства, наприклад, штучно прискорити процеси подолання економічних і соціальних суперечностей або ж негайно змінити існуючий на сьогодні рівень свідомості людей. Тому поряд з довгостроковими, перспективними загальносоціальними заходами необхідні й профілактичні заходи більш вузького, конкретного характеру, що іменуються спеціальним запобіганням. Йдеться про такі заходи, що проводяться державними органами і громадськими організаціями саме для запобігання конкретним злочинам.

Не розглядаючи спеціальні запобіжні заходи, відзначимо лише, що вони є вельми різноманітними і класифікуються по-різному. Наприклад, заходи спеціального запобігання можуть бути поділені на правові, моральні, організаційні, технічні та ін. Якщо брати до уваги стадії (етапи) запобіжного впливу, то потрібно виділити заходи: контроль-наглядові; впливи на ситуації, що склалися (виправлення несприятливих обставин); виховного впливу на особистість (індивідуальна профілактика) та ін. Трохи інакше ті ж самі заходи можна згрупувати таким чином: нейтралізуючі; компенсуючі; попереджуючі виникнення обставин, що сприяють соціальному відхиленню; ті, що усувають обставини; наступний контроль за проведеною профілактичною роботою та її результатами. Можна також виділити заходи профілактичного захисту і профілактичного впливу; групової та індивідуальної профілактики; самопрофілактики; виховні і примусові; регламентовані і нерегламентовані законом.

Профілактична діяльність державних органів, громадських організацій, трудових колективів передбачена законом.

Як і будь-яка діяльність, соціальна профілактика розвивається в сукупності суперечливих вимог і обмежених можливостей. З одного боку, бажано, аби соціальне запобігання було найбільш раннім, коли ще не цілком сформувалися передумови порушення правової норми. З другого ж боку, на ранніх стадіях формування антигромадського вчинку (перекручення потреб, дефекти мотивації) далеко не завжди складаються підстави для профілактичного втручання і впливу. Конституційне право недоторканності особи покликано гарантувати від незаконного втручання в життя кожної людини, яка не вчинила жодних дій, шкідливих для суспільства.

Звідси випливає, що реальне здійснення соціально-профілактичних заходів обмежене щонайменше у трьох аспектах. По-перше, воно обмежене часом одержання і змістом інформації про об'єкт профілактики: якщо людина ще не вчинила правопорушення, то не можна судити про її зіпсованість і вживати профілактичних заходів. По-друге, воно обмежено фізичними (технічними), соціальними та психологічними можливостями стосовно усунення причин і умов, що сприяють відхиленням від правових норм. Наприклад, якщо підліток росте в неблагополучній сім'ї, то змінити поведінку всієї цієї сім'ї у більшості випадків досить важко або навіть практично неможливо. По-третє, воно обмежено правовими і моральними рамками припустимого втручання в особисте життя; усі заходи впливу регламентовано законом.

Додержання прав і законних інтересів громадянина — необхідна вимога законності; порушення цих прав і законних інтересів є шкідливим і з профілактичної точки зору, оскільки здатне привести лише до зниження престижу правової норми і засобів соціального контролю, збільшення правопорушень.

Одним із напрямів профілактичної роботи щодо запобігання правопорушенням є інформаційний, спрямований на поширення правових та інших нормативних знань серед населення. Серед шляхів та способів розв'язання проблеми організації профілактики правопорушень можна позначити провадження просвітницької діяльності, спрямованої на виховання негативного ставлення до протиправних діянь.

Важливість інформування людей про нормативні вимоги, які до них ставлять держава і суспільство, у цілому є очевидною і визнається усіма. І це зрозуміло: знання норм являє собою необхідний елемент загальної і правової культури людини, слугує передумовою її соціальної, громадянської активності.

Проблема розбудови громадянського суспільства, демократичної правової держави безпосередньо пов'язана з розвитком правової культури. Саме права культура та правове виховання населення є соціальною гарантією дії верховенства правового закону в суспільстві.

Правовий прогрес, якого прагне Україна, упроваджуючи в життя ідеї створення громадянського суспільства та демократичної, соціальної, правової держави, може бути реальністю лише за умови, що політична і правова реформи поєднуюватимуться з формуванням правової культури українського суспільства, усіх його соціальних груп. Більше того, без успіху в галузі формування правової культури населення ефективність реформ в Україні буде просто неможливою.

З метою підвищення рівня правової освіти населення, створення належних умов для набуття громадянами правових знань, а також забезпечення їх конституційного права знати свої права і обов'язки затверджено Національну програму правової освіти населення (далі — Програма). Потребують вирі-

шення на державному рівні питання подальшого розвитку правосвідомості населення, подолання правового нігілізму, задоволення потреб громадян в одержанні знань про право. Це може бути забезпечено насамперед шляхом удосконалення правової освіти населення.

Програма передбачає подальше створення необхідних умов для набуття широкими верствами населення правових знань та навичок у їх застосуванні, забезпечення доступу громадян до джерел правової інформації, а також визначає основні напрями правоосвітньої діяльності та першочергові заходи щодо їх реалізації.

Метою Програми є підвищення загального рівня правової культури та вдосконалення системи правової освіти населення, набуття громадянами необхідного рівня правових знань, формування у них поваги до права.

Основними завданнями Програми є: підвищення рівня правової підготовки населення, насамперед учнівської та студентської молоді; громадян, які перебувають на державній службі, обрані народними депутатами України, депутатами місцевих рад; викладачів правових дисциплін та журналістів, які висвітлюють правову тематику; створення належних умов для набуття громадянами знань про свої права, свободи і обов'язки; широке інформування населення про правову політику держави та законодавство; забезпечення вільного доступу громадян до джерел правової інформації; вдосконалення системи правової освіти населення, збереження та розвиток вітчизняних традицій у цій сфері.

Мету Програми передбачається досягти шляхом: утвердження гуманістичних правових ідей, загальнолюдських та національних правових цінностей, високих моральних засад у суспільному житті; визнання правової освіти населення одним із основних чинників формування високої правосвідомості і правової культури окремих громадян та всього суспільства; активної участі в організації і здійсненні заходів із правової освіти населення органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, навчальних та культурних закладів, наукових установ, міжвідомчих координаційно-методичних рад з правової освіти населення, видавництва та видавничих організацій, засобів масової інформації та поєднання комплексу заходів у сфері правової освіти, що здійснюються цими органами, організаціями, закладами і установами; органічного поєднання правової освіти із загальною середньою, професійно-технічною і вищою освітою; розроблення сучасної методологічної бази для реалізації усіх напрямів і форм правоосвітньої діяльності; надання правової освіти навчальними закладами як державної, так й інших форм власності, на платній або безоплатній основі; поліпшення умов для здійснення творчої, благодійної та іншої суспільно корисної діяльності у сфері правової освіти; залучення громадян до участі в удосконаленні системи правової освіти; сприяння самоосвіті населення з питань права і дер-

жави; забезпечення відкритості правової інформації, доступу всіх верств населення до її джерел; систематичного і безперервного поширення серед населення знань про право і державу, в тому числі шляхом оприлюднення в офіційних виданнях, інших засобах масової інформації нормативно-правових актів, видання офіційних збірників актів законодавства та коментарів до них, широкого розповсюдження правової літератури; безпосередньої участі юристів у поширенні правових знань; всебічного міжнародного співробітництва з питань правової освіти.

Реалізація Програми сприятиме: підвищенню рівня правової культури як окремих громадян, так і суспільства в цілому; формуванню у громадян поваги до права, гуманістичних правових ідей, загальнолюдських та національних правових цінностей, а також подоланню правового нігілізму; поліпшенню якості підготовки викладачів правових дисциплін та підвищенню ефективності викладання цих дисциплін у загальноосвітніх, професійно-технічних, вищих навчальних закладах і закладах післядипломної освіти; підвищенню рівня правової поінформованості населення.

Правова освіта є складовою частиною системи освіти і має на меті формування високого рівня правової культури та правосвідомості особи, її ціннісних орієнтирів та активної позиції як члена громадянського суспільства [5].

Головну увагу в процесі формування правової культури суспільства потрібно зосередити на формуванні в кожній людині позитивно-правових знань та психологічних механізмів поваги до права в структурі правосвідомості; визначенні теоретичної моделі та концепції формування правової культури особи. В Україні має постійно підвищуватися необхідність активного формування правової культури усіх суб'єктів суспільних відносин, оскільки без них неможливо втілити в життя поставлену мету — побудову громадянського суспільства. Правова культура громадян є основою, фундаментом нового суспільства в Україні, адже громадяни — це єдиний чинник, здатний утворювати державу і правопорядок, приводячи в дію Конституцію України і законодавство.

Виховання правової культури передбачає повагу до правової основи державного і громадського життя, до законів та інших правових актів; розуміння ролі права і переконання у необхідності точного додержання його норм і принципів; непримиримості до будь-яких порушень законності тощо: вимога знати, поважати та виконувати закони належить до основоположних у вихованні насамперед молоді для того, аби перетворити повагу до права і закону в особисте переконання людини, особливо молоді.

Однак, на думку деяких дослідників, переоцінка інформаційного підходу в запобіганні злочинності теж є небажаним: його місце має визначитися тим, у якій мірі незнання норм і яких саме впливає на формування поведінки, що відхиляється.

Правові норми — не єдиний чинник, що визначає поведінку людей; вони — лише один із багатьох соціальних чинників, узятих або не узятих до уваги людиною при виборі лінії своєї поведінки.

Роль нормативної інформації неоднакова і залежить від того, про які норми йдеться. Хоча в сучасних умовах моральні принципи не здатні замінити конкретні правові положення, але вони нерідко несуть не менше, ніж норми права, інформаційне, а тим більш емоційне і ціннісне «навантаження». Та й у самій правовій системі розуміння загальних принципів часто набагато ефективніше орієнтує суб'єкта, ніж знання конкретних норм.

Таким чином, у відомих межах, як це не парадоксально, може мати місце незнання конкретних норм права, що стосуються основних, найбільш природних цінностей суспільства, — життя, здоров'я і достоїнства людини, честі жінки, колективної безпеки тощо, і це не вплине негативно на поведінку. Інформація про вимоги стосовно названих цінностей міститься в соціальних нормах інших видів. Більш того, саме у зв'язку з такими цінностями незнання правил поведінки спостерігається дуже рідко. Основні моральні, естетичні та інші вимоги, правила і традиції прищеплюються людині задовго до її знайомства із законодавством.

Тісний взаємозв'язок соціальних норм різних видів, що належать до зазначених цінностей, яскраво виявляється в характері та еволюції відхилень від них. Злочинці в більшій своїй частині приходять до порушень кримінального закону після низки порушень моральних, естетичних, адміністративних та інших норм.

Прогресивні сили в усіх країнах виступають за широке інформування населення про чинні закони, що особливо стосуються його прав і свобод. Ці зусилля висвітлюються й у рішеннях міжнародних форумів. Як і в якому ступені ці досить правильні заклики втілюються в реальність, залежить від політичного ладу держав — членів ООН, юридичних концепцій, культурних традицій, які панують у них.

На жаль, діяльність держави з протидії злочинності як одному з найнебезпечніших видів соціальних відхилень, «не має належного наукового забезпечення, нові технології та методики розробляються повільно та безсистемно, а наявні розробки впроваджуються недостатньо активно» [6].

Говорячи про правові норми в цілому, можна висловити загальне положення про те, що ступінь впливу знання або незнання конкретних правових норм на поведінку залежить від того, якою мірою зміст даних норм відбито, «продубльовано» в інших соціальних нормах та інших видах соціальної інформації. Цим визначається і значення соціальної нормативної інформації у профілактиці злочинності.

Справа полягає й у ставленні особи до норм, цінностей, які охороняються нормами, суспільства, його інтересів, людей. Досить важливу роль у визна-

ченні спрямованості вчинку відіграють навички правової поведінки, без яких знання норми є умоглядним, пасивним і може взагалі залишитися нереалізованим. Але цьому елементу формування поведінки ні теорія, ні практика поки що не приділили достатньої уваги.

Можна виділити питання про те, як і про що треба інформувати населення, прагнучи підвищення рівня його соціально-нормативної поінформованості, а також політичної і правової культури. Необхідно мати на увазі, що нормативна інформація сама по собі не усуває причин злочинів; вона лише спрямовує позитивну поведінку в бажаному напрямі, попереджає про можливі санкції, знижує імовірність помилок і дає можливість особі не стати жертвою будь-яких незаконних дій.

У численних публікаціях з теми нормативної пропаганди серед населення містяться досить корисні рекомендації про необхідність сполучення правового навчання з правовим вихованням; взаємозв'язок політичного, правового та морального виховання мас, особливо молоді. Уявляється, що основні зусилля мають бути зосереджені на таких п'ятьох напрямках:

1) підвищення рівня свідомого ставлення до норм, включаючи роз'яснення соціально-політичної, економічної та історичної основ конкретних норм і принципів права, моралі, традицій тощо; розкриття їх об'єктивних передумов і суспільної необхідності. Диференційоване пояснення змісту норм з урахуванням ступеня знань адресата — важлива умова підвищення їх ролі в мотивації провин. Це завдання мусить вирішуватися в процесі навчання і виховання на усіх рівнях — у школі, ВНЗ, на лекціях юристів тощо;

2) демонстрація стабільності норми і невідворотності її застосування, у тому числі шляхом додавання більш широкої гласності випадкам порушення правових норм, особливо посадовими і матеріально відповідальними особами, а також випадкам тяжких злочинів корисливого і насильницького характерів. Ця інформація повинна супроводжуватися принциповим, суворим оцінюванням як учиненого, так і особи порушника, моральним осудом його дій, аналізом причин і умов порушення. Такого роду інформація, зрозуміло, не повинна мати нічого спільного із сенсаційною «кримінальною хронікою», що породжує в населення лише почуття страху і невпевності у своїй безпеці. Правова пропаганда має затверджувати думку про те, що правопорушення повинні і можуть бути зжиті при створенні сприятливих соціально-економічних умов, згуртованості та єдності громадян у нетерпимому ставленні до анти-соціальної поведінки;

3) підвищення престижу юридичної системи, у тому числі більш повне висвітлення засобами масової інформації (ЗМІ) роботи юристів різних професій і спеціальностей. Зрозуміло, об'єктивне уявлення про ефективність їхньої діяльності досягається насамперед у результаті практичного поліпшен-

ня роботи відповідних ланок правової системи, принципового підбору і виховання кадрів, підвищення їх відповідальності за доручену справу;

4) більш широке поширення нормативної інформації довідкового характеру серед населення. Це інформування і про права, і про обов'язки конкретних представників влади, і про правила оформлення документів, і про порядок роботи установ служби побуту тощо. Слід використовувати і позитивний зарубіжний досвід;

5) важливе значення має питання про конкуренцію інформаційних впливів. Соціально позитивна інформація, яка поширюється засобами правової і моральної пропаганди, повинна зменшувати, а ще краще — цілком нейтралізувати небажаний вплив відомостей про право, мораль, одержуваних з випадкових джерел — від випадкових осіб, знайомих, з кіно тощо.

«Змістом державної політики у сфері захисту суспільної моралі є створення необхідних правових, економічних та організаційних умов, які сприяють реалізації права на інформаційний простір, вільний від матеріалів, що становлять загрозу фізичному, інтелектуальному, морально-психологічному стану населення.

Основними напрямками державного регулювання обігу інформаційної продукції, що впливає на суспільну мораль, є: формування єдиної комплексної системи забезпечення захисту моральних засад і утвердження здорового способу життя у сфері інформаційної діяльності, освіти та культури; недопущення пропаганди в електронних та інших засобах масової інформації культу насильства, жорстокості, поширення порнографії; впровадження експертної оцінки відео-, аудіо-, друкованої інформації та інформації на електронних носіях, розроблення механізмів і методик віднесення її до такої, що завдає шкоди суспільній моралі; підтримка національної культури, мистецтва, кінематографії, книговидання, поліпшення системи пропаганди кращих зразків світової літератури, культури та мистецтва; заборона демонстрації неліцензійної аудіо-, відеопродукції на всіх національних телерадіокомпаніях; встановлення контролю за обігом продукції, що становить загрозу суспільній моралі; приєднання до міжнародних договорів з питання захисту суспільної моралі» [7].

Велику роль у профілактиці злочинності відіграють ЗМІ, які стали невід'ємною частиною культури сучасного суспільства. Однак, ставши основним джерелом інформації для значної частини суспільства, вони в сучасних умовах справляють подвійний вплив на спосіб життя людини, особливо молоді. З одного боку, ЗМІ є чинником, що стимулює формування здорового способу життя, а з другого — провокують розвиток шкідливих звичок, сприяють виникненню психологічного дискомфорту тощо. В сучасних умовах на формування мотивації злочинної поведінки, особливо неповнолітніх, значний вплив можуть справляти ЗМІ, в яких нерідко пропагуються стандарти пове-

дінки, зокрема культ сили та жорстокості, що несумісні з ціннісними орієнтаціями нашого суспільства.

З огляду на масштаби впливу ЗМІ на аудиторію існує можливість проведення за їх участю низки заходів профілактичного характеру, а саме: 1) розкривати найширшим верствам населення причини і умови, що сприяють злочинності; 2) формувати у читачів, радіослухачів, теле- і кіноглядачів необхідні позитивні настанови і так звані стереотипи поведінки в різноманітних ситуаціях; 3) роз'яснювати населенню чинне законодавство й аналізувати практику його застосування; 4) поширювати досвід взаємодії правоохоронних органів і громадськості при здійсненні профілактичної роботи.

Інформаційний напрям профілактики злочинності уявляється необхідним і плідним, хоча і має обмежений характер соціального впливу. Головне залежить від ставлення особи до цінностей суспільства, які лежать поза нормативною (правовою) сферою, хоча нею й охороняються. Нормативна свідомість, цінності, інтереси та потреби формуються обставинами реального життя. На вдосконалювання об'єктивних умов життя в першу чергу й повинні бути спрямовані відповідні зусилля, що вже виходять за рамки інформаційного напрямку.

Найдавнішим з усіх напрямів запобігання злочинності є той, який пов'язаний із застосуванням санкцій. Головна його форма — покарання злочинця на підставі кримінальних законів, тому умовно його можна було б назвати юридичним.

Можливості запобігання злочинності лише шляхом покарання злочинців піддаються науково обґрунтованому сумніву. В соціальному та історичному планах це пов'язано з двома обставинами. Перша — за останні роки усе більше стали виявлятися практична неефективність, неспроможність виправлення злочинців тільки або головним чином шляхом застосування тюремного ув'язнення, заслання та інших суворих карних покарань.

На сучасному етапі перетворень у багатьох сферах життєдіяльності українського суспільства, поява нових видів протиправних діянь, погіршення якісних характеристик злочинності у цілому і деяких її кількісних показників (навіть з віднесенням у кримінально-правовій статистиці до категорії рецидивістів лише осіб, з яких судимість не знята і не погашена), залишається значною кількістю рецидивних злочинів.

Однією з найактуальніших проблем сьогодення є дослідження рецидивної злочинності та розроблення заходів протидії їй. Це зумовлено тим, що дана злочинність є одним із найнебезпечніших різновидів злочинних виявів, специфічним блоком у загальній структурі всієї злочинності, виділеним за особливою характеристикою суб'єкта злочину.

На державному рівні прийнято низку програмних документів і законодавчих актів, у яких проблемі запобігання впливу криміногенних факторів на звільне-

них від відбування покарання осіб приділяється найбільша увага. Серед таких слід назвати, зокрема, Закон України «Про соціальну адаптацію осіб, які відбували покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк» та План заходів з реалізації Концепції соціальної адаптації осіб, які відбували покарання у вигляді позбавлення волі на певний строк, до 2015 р. З наведених документів однозначно випливає, що система протидії рецидивній злочинності в Україні, включаючи соціальну адаптацію як найважливішу її складову, повинна базуватися на ґрунтовному аналізі кримінологічної характеристики та чинників рецидивної злочинності, особи злочинця-рецидивіста.

Важливе значення серед засобів запобігання рецидивній злочинності мають питання кадрового, матеріально-технічного та іншого ресурсного забезпечення цієї діяльності. Особливої уваги потребує ресоціалізація неповнолітніх девіантної поведінки як комплексного напрямку державної соціальної політики [8].

Зростання злочинності й алкоголізму, наркоманії та аморальних вчинків, високий відсоток рецидивів з боку осіб, що уже відбули покарання за раніше вчинені правопорушення, втрата поваги до норм права і діяльності юридичних органів — усе це не могло не викликати негативного ставлення до юридичних методів запобігання соціальним відхиленням.

Друга обставина — поступове поширення в суспільстві більш повних і глибоких уявлень про справжні причини і механізми злочинності; розуміння того, що негативні явища породжені не «злою волею» окремих людей або, в будь-якому разі, що сама ця «зла воля» має здебільшого глибокі причини, викорінювання яких вимагає тривалих зусиль і не може бути досягнуте шляхом одного лише покарання винних.

Переглядаються й оцінки ефективності різного роду примусових заходів. Ліберальні вчені, а також реалістично мислячі практики-юристи стали частіше звертати увагу на безрезультатність кримінально-правових заходів боротьби зі злочинністю, визнаючи, що спроби боротися зі злочинами після їх учинення (так само як і зусилля «виправити» засуджених злочинців) не можна назвати успішними.

У зв'язку з цим у 60–70-х рр. ХХ ст. стало поступово розширюватися застосування заходів, не пов'язаних з реальним позбавленням засуджених волі, дещо скоротилися строки вироків, стали створюватися соціальні програми запобігання правопорушенням. Уважалося, що тим самим ефективність впливу кримінальної юстиції буде підвищена.

Однак усе це не поліпшило стану справ зі злочинністю в суспільстві. Негативні явища продовжують зростати в усе більших масштабах.

Сучасну моральну концепцію злочину як «зла», у якому винна «аморальна свідомість» самої людини, відображено в дебатах з теми про покарання,

що відроджують концепцію відплати, кари. Явно виражена концепція «віддавання» виходить з того, що злочин — акт вільної, недетермінованої волі, а отже, покарання є «спокутне очищення» провини. Таким чином, теорія «відплати», кари, яка багато століть була долею церкви і моралістів, входить тепер у лексикон теоретиків і практиків юриспруденції.

Прихильники відплати заперечують значення виправної функції покарання. Вони пропонують звести покарання до його головної сутності — «віддавання по заслугах». У практичному відношенні відроджувана теорія відплати вже привела в США, Великій Британії та деяких інших європейських країнах до різкого зростання тюремної репресії.

Покарання, так само як і більш загальний інститут — встановлення і застосування санкцій за поведінку, що відхиляється від норми, реалізується в рамках, обумовлених його різноманітними, а в деяких випадках і суперечливими цілями і можливостями. Вкажемо у зв'язку з цим на деякі наукові і практичні проблеми. Одна з них — оптимальне співвідношення між загальним і спеціальним запобіганням як функціями покарання.

Спеціальне запобігання — це вплив на самого винного, загальне запобігання — вплив на інших членів суспільства. З погляду завдань виправлення і перевиховання людини, яка порушила правову норму, суворість покарання повинна визначатися насамперед перспективами застосування даної міри до цієї особи. Наприклад, якщо вона може бути виправлена без ізоляції від суспільства, то позбавлення волі призначати не слід. Але з точки зору завдань загального запобігання злочинів з боку інших членів суспільства, здавалося б, чим суворіше покарання, тим воно ефективніше. Ця суперечність повинна вирішуватися, на думку деяких дослідників, єдиним шляхом: будь-яке покарання насамперед має бути справедливим. Це означає, що воно повинно повністю відповідати тяжкості вчиненого, ступеню провини і даним про особистість злочинця. Розуміння спеціального запобігання, пов'язані із завданням виправлення і перевиховання винного, висунуті, як видно, на перший план.

Помітимо, що справедливе покарання має й максимальне значення для загального запобігання. Якщо оточуючі переконані в справедливості міри, призначеної винному, вона впливає на їх свідомість більш ефективно, ніж суворе, але недостатньо обґрунтоване застосування санкцій.

Покарання, застосоване з урахуванням цих обставин, має по можливості йти за кожним фактом виявленого соціального відхилення. Саме в цьому полягає вимога невідворотності покарання.

Невідворотність відповідальності у запобіганні злочинності сприяє закріпленню в суспільній та індивідуальній свідомості вимог відповідної правової норми, відповідального ставлення до цих вимог, підвищенню дієвості засобів соціального контролю.

Справедливість покарання пов'язана не тільки з його розміром, а й з підставами його застосування.

Мета виправлення особи, яка порушила соціальну норму, може бути досягнута тільки при правильній організації його виконання. Вивчаючи соціально-психологічні механізми дії покарання, А. Ратінов сформулював низку узагальнень, досить істотних з погляду підвищення ефективності запобігання соціальним відхиленням: а) мотивуюче значення покарання тим інтенсивніше, чим ближче момент його застосування; б) попереджувальна роль покарання тим вища, чим неминуче воно уявляється суб'єкту; в) стимулююча сила покарання тим вища, чим більшого блага позбавляється злочинець у результаті його застосування; г) успіх превентивної мотивації покарання знаходиться у зворотній залежності від ступеня поширеності і стійкості заборонних форм поведінки; д) успіх превентивної мотивації залежить від домірності каральної санкції і забороненої поведінки; е) ступінь мотиваційного впливу покарання залежить від того, наскільки заборонену дію суб'єкт вважає для себе прийнятною, бажаною та належною [9]. Усі ці узагальнюючі висновки можуть бути поширені й на інші види санкцій, що застосовуються при відхиленнях від правових норм.

Наукові дослідження і юридична, а також педагогічна практика показують, що передбачена правовими нормами система покарань потребує вдосконалення. Можливою і доцільною є подальша модернізація застосування санкцій у таких напрямках: а) реалізація загальної лінії на підвищення їх ефективності; розширення заходів стимулювання суспільно корисних дій з урахуванням підвищення культури і свідомості населення; б) більш повна і послідовна диференціація та індивідуалізація відповідальності з урахуванням ступеня важкості вчиненого, особи винного, причин вчинку і можливостей виправлення та перевиховання суб'єкта, у першу чергу без ізоляції від суспільства; в) розширення можливостей заміни юридичних покарань заходами суспільного впливу на основі принципів справедливості і законності; г) гуманізація методів виправлення і перевиховання винних, більш повне сполучення їх із заходами культурного і педагогічного впливу. Слід зазначити, що реформа кримінального законодавства України враховує ці напрями, розроблені наукою.

У більш віддаленій історичній перспективі треба передбачати процес поступового відмирання системи інститутів, що припускають суворий примусовий вплив на фізичну і моральну сутність особистості. Зрозуміло, що ці майбутні зміни не можуть відбуватися у відриві від стану і результатів запобігання злочинності як крайньому і найбільш небезпечному вияву соціальних суперечностей. Відмовитися від суворих заходів державного примусу можна лише тоді, коли самі соціальні відхилення набудуть в основному характеру ексцесів, що не мають масового поширення і високого ступеня суспільної небезпечності.

Не менш важливою є й така обставина, як соціальний ефект тієї чи іншої санкції. А цей ефект змінюється зі зміною соціально-економічної, політичної або іншої ситуації. Потрібна гнучка нормативна політика, яка враховувала б зміни у суспільному розвитку.

Одним із напрямів профілактики злочинності є медико-біологічний, який не замінює, а доповнює інші. Оскільки йдеться про відхилення соціальні, а не біологічні, то основа запобігання їм має соціальний характер. Однак деякі соціальні відхилення можуть містити медико-біологічні елементи (аспекти). У цих випадках і необхідне сполучення різних методів впливу, включаючи медичні.

Вчинок людини, що порушує правову норму, може бути пов'язаний з медико-біологічними чинниками. Такими є пияцтво й алкоголізм, наркотизм і самогубство; нерідкі правопорушення осіб, що мають фізичні або психічні вади.

Однією з актуальних проблем сьогодення є зростання агресивності в поведінці і міжособистісних стосунках людей. Це пов'язано в першу чергу із загальною соціальною напруженістю, психологічною нестійкістю всього суспільства, зростанням кризи соціальної системи, апатією, песимізмом, невпевненістю у майбутньому, що призводить до підвищення тривожності, дратівливості і, як наслідок, до зростання агресивності й деструктивної поведінки людей.

Біологічний, точніше психофізіологічний, елемент функціонування людського організму в багатьох випадках ураховується правом. Він, наприклад, відбитий у кримінально-правових нормах про відповідальність за злочинну необережність, за злочин, учинений в стані афекту. При створенні цих норм бралось до уваги, що можуть бути перекручені такі елементи психіки суб'єкта, що не залежать від його волі, як сприйняття ситуації, точність і швидкість реакції, адекватність ухвалення рішення та ін. В усіх подібних випадках ці фактори мають суттєве значення, оскільки пов'язані з межами людських можливостей. Однак треба зазначити, що все ж таки вони не є вирішальними, оскільки осудна людина здатна утриматися від злочинних дій. Коли ж під впливом психофізіологічних причин вона цього зробити не здатна, такий стан суб'єкта розглядається як неосудність, що тягне за собою застосування заходів не соціального (юридичного), а медичного характеру.

Тип реакції суспільства на соціальні відхилення теж є неоднаковим і може включати медико-біологічний елемент. Це залежить головним чином від того, з яких причин було порушено соціальну норму. Якщо вона порушена із соціальних причин, то реакція повинна бути соціальною (у тому числі правовою) за своїм змістом. Якщо має місце порушення біологічної (фізіологічної) норми, і причому з біологічних причин (наприклад, патологічне сп'яніння через індивідуальну реакцію організму), то і захід впливу буде біологічним (медичним). У змішаних випадках (порушення соціальної норми через біологічні причини і навпаки) реакція також може бути змішаною, комплексною. Разом

із соціальною реакцією на поведінку можлива й медико-біологічна реакція. Однак, оскільки йдеться про порушення правових норм, медико-біологічні впливи можуть мати лише допоміжний характер, доповнюючи на основі і в рамках закону соціальні заходи.

Практично медико-біологічний підхід у сполученні з іншими, вже описаними, здійснюється в таких випадках: учинення правопорушень за наявності неврозів, психопатій та інших психічних аномалій, що не виключають осудність; зловживання спиртними напоями і ранні стадії алкоголізму; наркоманія на ранніх стадіях, пов'язана з порушенням соціальних норм; стресові стани, небезпечні в суїцидному відношенні.

Невипадково в зазначених випадках усюди йдеться про ранні стадії або слабкі форми хворобливих станів. У цих випадках у суб'єкта ще зберігається можливість контролю за власною поведінкою; отже, на нього можна впливати і шляхом виховних, профілактичних заходів, а також, якщо це є потрібним, застосуванням санкцій. Паралельний медичний вплив необхідний для того, аби зняти патологічні нашарування, зміцнити здатності організму протистояти стресовій ситуації, хворобі, що розпочинається.

Якщо ж хвороба розвинулася настільки значно, що контроль суб'єкта за своєю поведінкою фактично втрачено, то соціальні (правові, моральні та ін.) заходи стають неспроможними; необхідні медичні засоби. Але в такому разі і саме відхилення в поведінці перетворюється із соціального на фізіологічне (соматичне) або психіатричне, тобто медичне.

Як відзначають фахівці, діалектика співвідношення соціального і біологічного в розвитку та поведінці індивіда варіює в досить широкому діапазоні, один полюс якого — оптимальні варіанти норми, коли біологічне виступає переважно у вигляді тла, умов; інший полюс — патологія, коли збиткова (природжена або набута) біологічна основа особистості деформує соціальні якості індивіда або взагалі унеможливує їх формування. В останньому випадку біологічне переважає, але й питання про порушення соціальної норми стає проблематичним або зовсім знімається: йдеться про хворобу людини, її неосудність, а отже, про відсутність соціально значущого вчинку.

Чіткий поділ соціальних і біологічних заходів впливу, зумовлений розходженням у природі і причинах різних форм відхилення від норми, має принципове значення. Коли йдеться про ставлення до злочинців, такий поділ пов'язаний з вирішенням важливого питання кримінальної політики: які заходи впливу на особистість і за яких умов застосовуються в боротьбі зі злочинністю?

Демократичні й реакційні позиції з цього питання є протилежними; вони ґрунтуються на різному поясненні природи злочинності: якщо вона детермінована соціальними умовами життя людей, то медичні заходи навряд чи здатні вплинути на рівень і динаміку правопорушень; при іншому підході

(тобто якщо вважати, що злочинність притаманна біологічній природі людини) медико-біологічні заходи гіпертрофуються, перетворюючись, власне кажучи, на єдиний засіб впливу, оскільки основним джерелом соціальних відхилень проголошується сама особистість. Прогресивні юристи, медики, соціологи вказують на величезну шкоду, що заподіюють суспільству науково необґрунтовані «заходи боротьби» із соціальними відхиленнями медико-біологічним шляхом.

Зазначений напрям завжди включався лише як елемент у системи різних заходів соціального, педагогічного, правового, економічного характерів. Одночасно вказувалися умови допустимості застосування медико-біологічних засобів, а також вимоги, пропоновані до них, аби ці заходи не порушували прав і законних інтересів громадян, не перетворювалися на знаряддя беззаконня і сваволі. У той же час підкреслювалася неприпустимість застосування заходів кримінально-правового впливу до тих осіб, чия поведінка викликана хворобою і кого необхідно лікувати, а не карати.

Отже, йдеться, власне кажучи, про сполучення соціально-профілактичного і медичного підходів.

В умовах становлення і розвитку демократичної, правової держави, побудови громадянського суспільства в Україні профілактика злочинності — один з основних напрямів внутрішньої політики країни. Йдеться про вплив на процеси, що мають виключне значення для майбутнього розвитку суспільства.

Стратегічні напрями профілактики правопорушень спрямовано на активізацію усіх ланок громадянського суспільства, декриміналізацію культурних норм і свідомості значного прошарку громадян, вплив на мотивацію потенційних девіантів, зменшення факторів негативних соціальних відхилень, насамперед злочинності, спрямування зусиль держави і суспільства на діяльність, що збільшує ризик для злочинця бути спійманим і покараним, ускладнює вчинення злочинів, скорочення зисків від вчинених злочинів, зменшення стимулів злочинної діяльності.

Проблему організації профілактики правопорушень передбачається розв'язати шляхом:

- удосконалення нормативно-правової бази з питань правоохоронної діяльності та профілактики правопорушень;
- підвищення вимог до осіб, відповідальних за роботу із зверненнями громадян, забезпечення принципового реагування на факти порушення прав і свобод людини;
- визначення критеріїв оцінки роботи правоохоронних органів з питань профілактики правопорушень;
- активізації участі громадськості у забезпеченні правопорядку в країні;

- реформування правоохоронних органів з метою підвищення ефективності діяльності щодо захисту прав і свобод людини, забезпечення результативної боротьби із злочинністю та профілактики правопорушень;

- забезпечення розвитку інституційних та договірно-правових основ міжнародного співробітництва у сфері профілактики правопорушень з використанням міжнародного досвіду;

- провадження просвітницької діяльності, спрямованої на виховання негативного ставлення до протиправних діянь;

- здійснення заходів, спрямованих на підвищення рівня моральності в суспільстві, правової культури громадян, утвердження здорового способу життя, запобігання виявам екстремізму, расової та релігійної нетерпимості;

- підтримки підприємницької ініціативи громадян, самостійної зайнятості населення;

- проведення профілактичної роботи з неблагополучними сім'ями, а також розроблення механізму екстреного реагування на факти бездоглядності дітей з метою недопущення їх втягнення у злочинну діяльність;

- формування системи реінтеграції бездомних громадян та соціальної адаптації осіб, звільнених з місць позбавлення волі;

- удосконалення податкової політики, запровадження системи дієвого контролю за реалізацією товарів на внутрішньому ринку;

- запобігання незаконному переміщенню товарів через митний кордон України, посилення правоохоронного компонента загальнодержавної системи протидії контрабанді;

- ліквідації каналів незаконної міграції, посилення контролю за додержанням правил в'їзду в Україну, виїзду з України і перебування на її території іноземців та осіб без громадянства;

- організації та здійснення спільних з правоохоронними органами інших держав оперативно-профілактичних заходів, спрямованих на профілактику окремих категорій злочинів;

- підвищення рівня матеріального, технічного та наукового забезпечення роботи з профілактики правопорушень, зокрема із залученням сил і засобів місцевих органів виконавчої влади [3].

У сучасний період формування громадянського суспільства в Україні особливої уваги потребує забезпечення гармонійного розвитку дітей та підлітків, оскільки відома певна залежність злочинності в цілому від злочинності неповнолітніх, яка на сьогодні набула загрозливого розмаху.

Профілактика буде ефективною лише тоді, коли проблеми сім'ї, жінки, дитини стануть головними у державі та суспільстві. Потрібні сучасні програми допомоги сім'ї, материнству, дитинству, відповідна законодавча база. Основними напрямками державної політики у даній сфері є: визначення право-

вих засад соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю; розроблення та реалізація загальнодержавних, регіональних програм соціальної підтримки сімей, дітей та молоді, соціального становлення молоді та інших програм стосовно сімей, дітей та молоді; організація та здійснення соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю, надання їм соціальних послуг; здійснення менеджменту у соціальній роботі з сім'ями, дітьми та молоддю; забезпечення дотримання мінімальних соціальних стандартів здійснення соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю; створення сприятливих умов для функціонування і зміцнення сім'ї; сприяння відповідальному ставленню батьків до створення умов, необхідних для всебічного розвитку та виховання дітей; розвиток різних форм сімейного виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування; утвердження здорового способу життя в сімейному, дитячому та молодіжному середовищі; здійснення соціально-профілактичної роботи, реабілітаційних заходів щодо відновлення соціальних функцій, психологічного і фізичного стану дітей та молоді, які зазнали жорстокості та насильства, залучалися до найгірших форм дитячої праці, соціальна підтримка ВІЛ-інфікованих дітей, молоді та членів їхніх сімей; інтеграція в суспільство дітей та молоді з функціональними обмеженнями; сприяння громадським організаціям, іншим об'єднанням громадян, фізичним особам у реалізації ними власних соціально значущих ініціатив і проектів у сфері соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю в порядку, визначеному законодавством; розвиток та підтримка волонтерського руху у сфері соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю; здійснення кадрового, науково-методичного, фінансового, матеріально-технічного, інформаційного забезпечення соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю; встановлення та зміцнення зв'язків з соціальними службами за кордоном, інтеграція в міжнародну систему соціальної роботи [10].

Висновки. В умовах становлення і розвитку демократичної правової держави, побудови громадянського суспільства в Україні профілактика негативних соціальних відхилень, особливо злочинності — один з основних напрямів внутрішньої політики країни. Йдеться про вплив на процеси, що мають ключове значення для майбутнього розвитку суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України // Відом. Верхов. Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Кравченко С. Громадська правова свідомість як необхідний елемент побудови громадянського суспільства в Україні / С. Кравченко // Право України. – 2009. – № 12. – С. 141.
3. Концепція Державної програми профілактики правопорушень на період до 2015 року. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 29 вересня 2010 р. № 1911-р.

4. Профілактична діяльність кримінальної міліції у справах неповнолітніх : метод. рекомендації. – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2002. – 44 с.
5. Про Національну програму правової освіти населення : Указ Президента України від 18.10.2001 № 992/2001 // Офіц. вісн. України. – 2001. – № 43. – Ст. 1921.
6. Про стан злочинності у державі та координацію діяльності органів державної влади у протидії злочинним проявам та корупції : Рішення Ради нац. безпеки і оборони України від 11.09.2009 // Офіц. вісн. України. – 2009. – № 83. – Ст. 2809.
7. Про захист суспільної моралі : Закон України від 20.01.2010 № 1819-VI // Відом. Верхов. Ради України. – 2010. – № 10. – Ст. 105.
8. Дубовик К. Е. Державна політика України відносно ресоціалізації неповнолітніх девіантної поведінки / К. Е. Дубовик // Теорія та практика державного управління. – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2006. – Вип. 1 (13). – С. 174–179.
9. Ратинов А. Р. Социально-психологические аспекты юридической теории и практики / А. Р. Ратинов // Прикладные проблемы социальной психологии. – М. : Наука, 1983. – С. 228–230.
10. Закони України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю», «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні». Станом на 25 лют. 2009 р. : офіц. вид. // Верховна Рада України. – К. : Парлам. вид-во, 2009. – 24 с.

ПРОБЛЕМЫ ПРОФИЛАКТИКИ ПРЕСТУПНОСТИ В УСЛОВИЯХ СТРОИТЕЛЬСТВА ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА В УКРАИНЕ

Водник В. Д.

Освещены основные причины и негативные последствия преступности. Проанализированы проблемы профилактики преступности. Определены основные недостатки и причины малоэффективной борьбы с преступностью в Украине.

Ключевые слова: *преступление, преступность, профилактика преступности, гражданское общество.*

PRECAUTION OF PROBLEMS AGAINST CRIMINALITY IN THE CONDITIONS OF BUILDING CIVIL SOCIETY

Vodnik V. D.

Principal reasons, negative consequences of criminality are dealt with in the article, the problems of its precautions are analysed in the conditions of civil society construction in Ukraine.

Key words: *felony, criminality, precautions against criminality, civil society.*

